

Oldewelt en de totaliteit van het leven

Prof. Oldewelt, wiens naam reeds een vertrouwdheid suggereert met de oude en de hele wereld, heeft onlangs zijn afscheidscollege gehouden wegens het bereiken van zijn emeritaat.

Aangezien Oldewelt naar mijn mening een van de meest originele filosofen is, die Nederland kent, Spinosa daarbij niet uitgezonderd, wil ik een poging wagen iets over hem te zeggen.

Oldewelt is een filosoof, die heel zijn leven geprobeerd heeft een ervaring onder woorden te brengen, die zich niet adequaat laat verwoorden, maar die cirkelt om de beleving van het totaalorganisme van alle leven, ja zelfs van alle zijn.

Deze ervaring bepaalt zijn opvatting over filosofie. Het verschil tussen wetenschap en filosofie is voor hem een verschil als tussen een zuiver mentale bezigheid en „een toeleg, waarbij het gemoed zich niet laat uitschakelen”. De orde van de wetenschap is die van het „ware” en „onware”, die van de objectieve, onpersoonlijke greep naar de werkelijkheid. Wat in werkelijkheid een vitaal verzet is, neemt de vorm aan van een weerlegging. Al die filosofieën, die zich in de vorm van systemen zekerheid hebben willen verschaffen, probeert Oldewelt te ontdoen van hun zekerheid om ten slotte niet meer over te houden dan „de onvermijdelijkheid van onze wankele positie”.

Oldewelts filosoferen is dermate persoonlijk, zelfs Bergson zou de laatste zijn om dit tegen te spreken, dat het begrip van Oldewelts filosofie in niet geringe mate afhankelijk is van een „sympathetische Intuition”. Oldewelt heeft dit zelf geobjectiveerd, al zal hij zich tegen deze uitdrukking verzetten, door te schrijven dat „een filosofische schepping zich nimmer geheel begripelijk kan maken aan wie te zeer anders van aard is dan haar schepper”.

Hoewel het leven zich voordoet in een veelheid van exemplaren, is het toch één organisch geheel. Oldewelt spreekt over de zijstrant van dit organisch geheel dat men zich moet voorstellen als een evenwicht van twee onafscheidelijke impulsen: een drift tot zelfafzondering uit het geheel en een drift tot zelfontgrenzing in het geheel.

Dit verklaart de enorme liefde van Oldewelt tot wetenschappen als biologie en psychologie.

liefde, geweten, berouw, psychische hygiëne en recht zijn uitsluitend te beschrijven met twee elkaar uitsluitende begrippen als begrensd en niet-begrensd zijn.

Iedereen, die Oldewelt in zijn beroemde dinsdagavond-colleges of in zijn donderdag-colleges heeft beluisterd, kent die ervaring van opgenomen worden in een melodieuze woordenstroom, die één ritmische expressie was van die grondervaring van Oldewelts leven, al was dit laatste de toehoorders meestal niet duidelijk.

Het misleidende van Oldewelts filosoferen is namelijk dat hij het wel persoonlijk brengt, maar toch als een filosofie die, in zijn strijd tegen de waarheidspretentie van de filosofische systemen en axioma's, niet eraan ontkomt de vraag op te roepen naar haar eigen fundament. Dat fundament wordt niet gegeven en kan niet worden gegeven. Het zou de invoering betekenen van een Archimedisch punt dat zich per definitie zou onttrekken aan die ervaring van de totaliteit van het menselijk bestaan.

Daarom vraagt volgens Oldewelt „te worden wie men eigenlijk is” een sprong in het onbekende. Volgens blijkt dit onbekende het echt vertrouwde te zijn, het definitieve terug-zijn. Dit terug-zijn, dat wil zeggen met het eigen zelf geabsorbeerd zijn in het algehele levensverband, dit is het werkelijk gezond-zijn.

Oldewelt ontkomt niet aan het dilemma dat hij de eenheid van het organische moet beschrijven in termen als de drift tot zelfafzondering en tot zelfontgrenzing in het geheel. Oldewelts levenslange poging deze ervaring vorm te geven, mondt uit in een stijl, die doortrokken is van zintuiglijkheid, van een zich erotisch verzadigen aan het betasten van het denkproces.

In het tweede hoofdstuk van zijn belangrijkste werk: „De Plaats van de Mens in de Totaliteit van het Leven”, waarin hij onder de titel „Een ervaring omtrent het organische” de introspectie aan de orde stelt, schrijft hij:

„Het kernwoord rekt zich, begint zich uit zijn globale zin te vereenzijigen tot een beperkter be-

oorlogsgeweld dat men geneigd is de auteur ongevoeligheid te verwijten of op zijn minst een door en door onpolitieke geest om zo vervuld te zijn van eigen problemen, als rondom de wereld in brand staat. En toch is deze indruk oppervlakkig, zoals blijkt uit tal van essays, artikelen, redes en boekbesprekingen, die zijn opgenomen in „Terugblik en Uitzicht”, een bloemlezing uit de verspreide geschriften (uitg. Kruseman f 17,50), die Oldewelt bij zijn afscheid werd aangeboden.

Men leest daarin bij voorbeeld over de vrede dat „bij een zo ernstige kwestie als echte vredeswil het een kiezen van de weg van de geringste weerstand is, wanneer men het niet zelf doet, maar zich laat slepen — meeslepen heet het gewoonlijk — door zijn enthousiasme, d.w.z. door een fluwelen leugen”. Of deze zin: „Er is een verband tussen de mate, waarin men tracht de ander zijn vrijheid te benemen en de mate, waarin men er van heeft afgezien om zichzelf te zijn.”

Oldewelt blijkt een filosofische hippie te zijn avant la lettre. Zijn vredeswil is zo fundamenteel, doordat hij zo organisch is. Niets en niemand, zelfs geen oorlog kan hem hiervan vervreemden, omdat hij zich realiseert dat hij de vrede meer dient in de trouw aan deze ervaring dan in welke politieke activiteit.

Men kan tal van citaten uit Terugblik en Uitzicht bij elkaar zetten, waaruit de grote overeenstemming blijkt tussen de hippie-filosofie en die van Oldewelt, met dit verschil dat Oldewelt er al veertig jaar, misschien wel ruim vijfenzeestig jaar, mee bezig is en dit doet in een taal, die voor de meeste hippies en voor hen niet alleen wel onbegrijpelijk zal zijn en blijven.

Hier volgen enkele hippie-citaten:

Men haat veelal in de ander zijn eigen meest verfoeide mogelijkheid. Men moet opvoeden met fluwelen handschoenen aan.

Een ervaring is nuttiger naarmate ze een ruimere toepasselijkheid heeft zonder dat haar individuele contouren te zeer vervloeien.

Met dit laatste citaat bewijst Oldewelt dat zijn emeritaat een schijnbaar zal zijn en dat hij een taak zal blijven toegewezen in een soort

die weet hij soms zeer poëtisch uit te drukken: „dat ze niet één zijn en toch ook niet twee, is even waar en even weinig ter zake als dat de geur niet groen is en toch ook geen andere kleur heeft”. Oldewelt filosofeert in paradoxen:

maar die een richting geeft aan de nuancerende aandacht... Voert dit proces tot de rustbrengende eenduidigheid ener formulering en is dus de organische groei ten einde dan pas vindt de scheppingsdaad haar voltooiing; het bewustzijn is niet langer geabsorbeerd door de daad....”

Deze meesterlijke analyse van het introspectie-proces roept regelrechte vergelijkingen op met de beschrijving van een coitus. Een beter, indirect bewijs voor de onbewijsbaarheid van Oldewelts grondervaring kan nauwelijks gegeven worden. Niemand zal ook meer naar een bewijs voor een dergelijke grondervaring verlangen, tenzij hij door en door verkrampt is, en dus verloren is voor deze vorm van filosoferen.

Reeds in zijn dissertatie: Proeve ener introspectieve Plato-studie uit 1927, dus veertig jaar geleden, stond de introspectie voor de classicus Oldewelt centraal. Hij noemde introspectie de auto-empirische zijde van de psychologie.

Het geheim van Oldewelts leven, namelijk de hierboven aangeduide grondervaring moet voor zijn dertigste jaar liggen, want in deze dissertatie hecht hij reeds zo'n persoonlijke waarde aan de introspectieve methode dat hij over Plato schreef dat achter diens woorden „een diepste bedoeling schuilt, alleen na te beleven, niet meer onder woorden te brengen.”

Hoe autobiografisch, hetgeen niet identiek is aan niet-wetenschappelijk, de dertigjarige Oldewelt hier over Plato schrijft, is duidelijk voor iedereen, die deze dissertatie vergelijkt met de latere publikaties van Oldewelt. Er is, als in het leven van Bergson, één grote constantheid in alles, wat hij zegt en schrijft. Een meesterlijke toepassing van deze grondervaring vinden we bij voorbeeld in het boekje: Geen onverdraagzaamheid maar evenmin verdraagzaamheid, dat aantoonde dat zowel de onverdraagzaamheid als de verdraagzaamheid teruggaat op dezelfde vooronderstelling, namelijk het in pacht hebben van de (isolerende) waarheid. In Oldeweltiaanse taal: „de nog juist onderdrukte of ook prutaal vrijgegeven, uit zielsnood geboren drang tot grensoverschrijding naar het binnenleven van de tijdgenoot”.

Een ander voorbeeld van de vruchtbaarheid van Oldewelts grondidee is zijn correcte voorspelling van de wederinvoering van de doodstraf in de eerste druk van „De Plaats van de Mens...”, dat uitkwam in 1945 en zijn voorspelling dat dit van voorlopige aard zou zijn. Omdat die voorspellingen beide correct waren, vindt men hen niet terug in de tweede druk uit 1962.

Het is echter ook tekenend voor Oldewelt dat hij tijdens de oorlog aan een boek heeft kunnen werken als het hierboven genoemde, dat men met evenveel recht mateloos egocentrisch als mateloos altruïstisch kan noemen. Beide zijn even reëel en essentieel.

Dit boek verradt tot in zijn stijl een concentratie, een gericht-zijn op zo'n oorspronkelijke levenservaring, die totaal los staat van alle

ty zou Oldewelts spraak kunnen zijn: „Men is hier met nadruk zichzelf om zich aan zijn omgeving kwijt te zijn.” Men moet waarschijnlijk van Zen-muziek (kunnen) houden om Oldewelts filosofie te (kunnen) begrijpen.

Men hoeft slechts te denken aan uitdrukkingen als: geïsoleerdheid is niet hetzelfde als zelfstandigheid; of: geluk is het mee zijn met het totaal-leven, om niet verbaasd te staan over Oldewelts bewondering voor de Zen-filosofie, al distantieert hij zich nadrukkelijk van de poging van de Zen-filosofie alle denken als zodanig te niet te doen. Ik neem tenminste niet aan dat deze distantie moet worden toegeschreven aan het feit dat Oldewelt deze woorden uitsprak tijdens zijn intrede. Oldewelts filosofen is er te veel op gericht allerlei vormen van filosoferen te ontmaskeren als evenzovele pogingen van zelfhandhaving dat hij dit niet in zichzelf zou hebben voorzien.

Wel is een gevolg van zijn poging het denken met een nog subtieler denken terug te dringen naar een organisch-functionele plaats in het geheel dat bijna niemand ontkomt aan een geweldig ambivalente houding tegenover Oldewelts filosofie.

Er lijkt nauwelijks een weg mogelijk tussen die van de vergulzing en die van de redeloze bewondering, getuige de oudere dames, die Oldewelt al sinds jaren tot zijn gehoor mag rekenen, zoals vroeger Bergson en momenteel Guittou dit ten deel valt tijdens hun colleges aan de Sorbonne.

Men kan Oldewelt verwijten deze ambivalentie van zijn filosofisch uitgangspunt, tot in de formulering van de bi-polariteit toe, niet te hebben opgelost in die organische eenheid, die het doel schijnt te zijn. Men kan Oldewelt, in plaats van een hippie-filosoof avant la lettre, een hermeneuticus noemen (een filosoof, die door middel van een introspectief begrip in de zin van Versteher de diepste structuur probeert bloot te leggen), die in een traditie staat van een romantisch individualisme dat zich zelf wil verliezen in een totaliteit. De Franse versie hiervan zou Bergson zijn met zijn intuïtie, zijn durée en élan vital.

Tegen deze achtergrond krijgt Oldewelts filosoferen dan een onwetenschappelijk karakter, omdat hij zich verzet tegen de identificatie van zinvolheid en verifieerbaarheid, zoals de orthodoxe Wiener-Kreis dit aanhing.

Maar als men dan leest, hoe Oldewelt in 1940 in een rede: Aanvaardt de werkelijkheid, opkomt voor de nieuwere methoden, omdat die een bijdrage leveren tot het terugdringen van oude denkgewoonten en het leren terugtreden uit eigen subjectiviteit, is het slechts een kwestie van voortdurend opnieuw toepassen van dit gezichtspunt, waardoor een nauwe band wordt gecreëerd tussen wetenschap en filosofie. „Moeilijk is het schone”, zegt Plato. Oldewelt zei het hem na en ik zeg het Oldewelt na, alleen nu met betrekking tot hem zelf.

FONS ELDERS

RIVELLA WEEKEND TIP

RIVELLA MET VERMOUTH

Een milde longdrink met een zonnig, zuidelijk karakter: Rivella met vermouth! Recept: 1/1 glaasje vermouth in een longdrinkglas, opvullen met Rivella. Op uw gezondheid en... om uw gasten te adviseren.

ZES LONGDRINKGLAZEN VOOR U!

Plak 6 letters E uit het Rivella-etiket op een briefkaart en zend deze aan: Rivella glazenactie, postbus 345, Leeuwarden en stort tegelijkertijd f 4,75 op postrekening 858226 t.n.v. Coöp. Condensfabriek "Friesland", Leeuwarden onder vermelding van "longdrinkglazen Rivella". U ontvangt ze dan franco thuis.

Een FRIESCHE VLAG-DOMO produkt.